

Efva Lilja

Konstens roll för kulturell utveckling speglat genom danskonst

DC/Kulturutskottet seminarium i Riksdagen 6 november 2024

Vi lever i en turbulent tid med mycket oro både här hemma i Sverige och i en omvärld. En ökad otrygghet triggad av krig, klimatkris och dagliga rapporter om gängkriminalitet, är bara några av de faktorer som påverkar. Samtidskonsten speglar, reflekterar och kommenterar mycket av det som sker och lyfter fram de tankar och känslor som annars lätt blir kvar i det fördolda. Vi har nu hört olika röster om det konstområde vi är här för att diskutera. Vad vi hört tolkar vi utifrån olika syn på, och kunskaper om, danskonst. Det vi idag förväntar oss av er, är förmågan att kreativt tackla de problem vi adresserar och vända dessa till möjligheter.

Kultur är vårt gemensamma fundament och vår samhälleliga överenskommelse. Låt oss utgå från att var människa är kulturskapande. Det vi kallar verkligheten är en kulturell konstruktion, präglad av våra idéer om oss själva, samhälle, kultur, religion... och mycket mer. Det är det kulturella och sociala sammanhanget som ger en kropp kontur. Det är i dessa konturer vi växer och vår personlighet tar gestalt.

I vår kultur finns det vi kallar konst. Med er behöver vi kanske inte argumentera för konstens värde, men det kan vara viktigt att påminna om att ni sätter de politiska ramar som styr produktionsvillkor, distribution och möjlighet att ta del av konstens reflektion över och i samtiden. Danskonst kan ses som ett utforskande av relationen mellan det mentala och det kroppsliga, angeläget för så mycket mer och för så många fler än som idag får chansen. Ni sätter de ramar som styr konsten och det demokratiska samhällets fundament av yttrandefrihet och konstnärlig frihet.

Vi har hört hur danskonst vidrör uttryck förankrade i en historieskrivning, med koder begripliga utifrån kulturell tillhörighet i den tid vi befinner oss. Det konstnärliga arbetet handlar om risktagande och nytänkande, om värdighet, integritet och samarbete. Och det handlar om språk. Ord kan artikulera och begripliggöra upplevelser, behov, idéer och visioner, både konstnärliga och politiska. Men i vardagen blir ord lätt en språklig förklädning som döljer vad vi egentligen menar, samtidigt som vi vet att det är vad som inte sägs som dominerar vår kommunikation. Ibland talar vi i ord, men alltid i kropp. Ibland i dans.

Var människa har en röst. En röst är en vibrerande rörelse med en kropp som resonansbotten. Den är en förlängning av en tanke, en känsla eller en förnimmelse. En röst är inte bara den som hörs utan lika mycket den som syns. Allas vårt tänkande och handlande påverkas av stort och smått, av de nära frågor som ligger i vardagens rutiner - och av konst.

Den konstnärliga processen är intellektuell, intuitiv, praktisk och teoretisk, omgiven av en massa föreställningar och myter om konstnärskap. Många konstnärer arbetar med praktiker som blir inkluderande, kärleksfulla och ansvarstagande, med interaktiva dialoger som kan bidra till att begripliggöra upplevda verkligheter på nya sätt, samtidigt som nyskapande uttryck kan upplevas provocerande eller i bästa fall aktiverande. Våra arbetsmetoder utvecklas utifrån de system i vilka vi verkar. I det som blir verket, kan vi exponera den nakenhet, uppriktighet, de tvivel och de påståenden som annars inte är möjliga. Vi kan utmana konventioner, fördomar och annat konserverande. Vi kan tänja det möjligas gräns och utmana vår förmåga till det yttersta. Så skapar vi arenor för reflektion och utbyten. Så tar vi oss vidare. Nyfikna. Nyfikenhet förändrar världen.

Ni vet att konsten är av avgörande betydelse för både kulturell och samhällslig utveckling. Ni vet att vårt arbete bidrar till kreativitet, nytänkande, innovation, ekonomisk utveckling och stimulerar kulturell medvetenhet. Ni vet att kreativitet kräver ett uppmärksam iakttagande, ett bejakande av såväl det fula som av det vackra, det våldsamma, passionen eller av stillhetens alldeles egna poesi. Ni vet att vårt arbete tillför en bildning i det att vi skapar den konst som får människor att känna, tänka och erfara. I förslaget till ny nationell strategi *Kreativa Sverige*¹ slår utredarna fast att ”konst och kultur är en förutsättning för ... ett framtida Kreativa Sverige med ett långsiktigt fungerande och vitalt kulturliv i sig, med delaktiga medborgare, utbildningar, kulturföreningar med mera”.

Läs rapporten *Så fri är konsten*² om den politiska styrningens påverkan på konstnärlig frihet. Läs *Freemuserapporten*³ om läget för konstnärlig frihet i världen. I dessa och många andra rapporter, framgår hur till exempel politiska riktlinjer påverkar vilken konst som ges resurser

¹ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/04/ny-strategi-for-foretag-i-kulturella-och-kreativa-branscher/>

² Myndigheten för Kulturanalys 2021

³ <https://freemuse.no>

och möjligheter till förverkligande. Allt hänger samman. Kanske tänker ni nu att vi konstnärer ska fokusera på vår konst och inte bry oss så mycket om de politiska turerna, och jag kan hålla med. Vi påverkar helt klart mest genom att göra det som är vårt jobb. Samtidigt möter jag många som inte inser hur mycket den konstnärliga praktiken och produktionen påverkas av just politiken.

Ett stort hot mot kreativitet och nytänkande utgörs av tillrättaläggandets hämsko, när lagom får råda och nyttoaspekter läggs över målet. När det sker, bedövas vårt medvetande och vi hänvisas till förenklade anpassade lösningar i missriktad ambition om att ”lagom” passar alla. Lite lagom anpassat. I missriktad välvilja passiviseras människor och likgiltighet tar över i en estetiserad yta av mixat samförstånd med syfte att spegla omvärldens förväntan.

I vårt konstområde har vi fantastiska, modiga och kunniga konstnärer, men om jag också ska vara kritisk till min egen profession, så kan jag säga att jag idag också möter konstnärer som lätt anpassar sig till det givna, till en upplevd förväntan på verket som underhållande och tillgängligt, som något som ska passa alla. Improviserade förlopp eller snabbt sammansatta koncept blir allt vanligare i ett sökande efter enkla lösningar på komplexa problem. Ingenting får ta tid. Ingenting får kosta. Det motstånd allt nyskapande möter, undviks så långt det bara går. När det sker är det ett resultat av de senaste årens politiska förändringar, där incitament inom både utbildnings- och kulturpolitik urholkar idén om konst som utvecklingsfaktor och kunskapsområde. När kommersiella värden överskuggar kulturella.

När lärarutbildningen ger de blivande lärarna allt mindre kunskap om konst, konstens betydelse eller de estetiska ämnenas värde för barns utveckling. När gymnasieskolans estetiska program läggs ner. När yrkesutbildningar anpassas till efterfrågan. När det offentliga utbudet av nyskapande danskonst inte görs tillgängligt. När media inte längre har utbildade kritiker. När ni politiker talar om konsten som tärande på samhällskroppen. När det offentliga samtalet banaliserar och nedvärderar konstnärers arbete. Då förlorar vi alla.

Vi måste helt enkelt prata om konst, prata om danskonst som kunskapsområde och forskning, som vilka andra kunskapsområden som helst. Det duger inte att fokusera på kreativa näringar

och upplevelseindustri. *EU:s Green Paper*⁴ om just de kreativa näringarna har använts flitigt i många politiska läger som garant för konst som ekonomisk utvecklingsfaktor. Konferenser anordnas där politiker, forskare, näringslivsföreträdare och tankesmedjor talar om konst och konstnärers roll för höjd BNP. Av de som ges röst talar nästan ingen om betydelsen av konst som just konst och det finns oftast inga konstnärer med på talarlistorna. I den rapport *Kreativa Sverige* som jag refererat till, föreslås en ny vokabulär, att man i stället för kreativa näringar ska tala om kulturella och kreativa branscher, och man framhåller betydelsen av konstnärernas soloföretag/enskilda firmor där konstnärlig produktion har verket som mål och inte varan. Att det stimulerar tänkande, kritisk reflektion, innovation och mer, vilket i sin tur påverkar både utveckling och ekonomi. Vår scenkonstbransch står för 22 procent av alla företag inom kreativa och kulturella branscher. Som jämförelse står mode för 13 procent och arkitektur för endast 3⁵.

Av tradition har kulturpolitik varit en fråga för nationalstaterna, men fler och fler medlemsländer vill nu att EU ska driva kulturpolitiska frågor som exempelvis frågan om hur man genom att stärka konstnärers möjligheter att verka, kan bidra till en starkt kulturell identitet eller bild av EU. Jag var under några år med i projektet *New Narrative For Europe*⁶ då den dåvarande presidenten vid kommissionen samlade ett antal konstnärer och filosofer för att tackla just den frågan. Tillsammans reste vi runt i Europa och träffade politiska ledare för att tala om konstens betydelse för samhällsutvecklingen.

Så framlever vi våra liv i olika rum, i inre och yttre rumsligheter. De inre utformar vi själva med tid och genomlevda erfarenheter. De yttre formas av politik, idéer om samhällsbyggnad och till exempel skola, konst och kultur. De yttre rummen bestämmer mycket av utvecklingen av de inre. Så blir det *nu* vi lever ett resultat av vad vi tidigare levt och lärt. Vad andra levt och lärt. Dessutom ska vi leva detta *nu* med insikten om att det också ger förutsättningar för det kommande, för det som ska bli.

Vi är människor och vi bebor ett mellanrum, rummet mellan det som var och det som ska bli, rummet mellan den vi var och den vi kommer att bli. Det är också där en föreställning utspelar sig. I mellanrummet. Genom konsten bryter vi in och vi bryter av.

⁴ <https://op.europa.eu/sv/publication-detail/-/publication/1cb6f484-074b-4913-87b3-344ccf020eef/language-en>

⁵ Tillväxtverket Ge plats på scen! Kulturföretagen vill växa. Figur 2.2

⁶ https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/new-narrative/documents/declaration_en.pdf

Konsten är en mötesplats där vi kan fokusera på skönheten i ett filosofiskt tänkvärt, intellektuellt och kroppsligt skarpt formulerande av det som annars svårligen låter sig sägas. Vi finns. Vi är en resurs. Tillsammans kan vi ge en kulturpolitisk knuff åt det håll som kommer att ge ny fart inför levandets uppförsbackar. Ert politiska arbete kan göra det möjligt!